

ČHIB THAJ KULTURA E ROMENGIRI

SIKLOVIBASKORO MATERIJALI BASI VII – KLASI

FONETIKA

I **fonetika** i vigjani savi sikljovkjerela o avazija, o lengiere višište, o lengoro trampibe, o lengoro kajamkjerba thaj o lengoro povakjeriba. I fonetika sikliovkjerela e lafiskjiri avazijali rig.

O lafi **fonetika** avela taro grčko lafi (fone) so I ko džanliba **avazi**.

🚦 Avaziengoro ulavibe

Kji romani čhib — sar so i ko javera čhibja, tergiona duj kupe avazija: **korkoriavazija** (vokalija) thaj **konsonantija**.

Ki romani čhib, tari jekhto seria šunena pes akala korkoriavazija (vokalija): a, e, o, i, u. Sa o javera si konsonantija.

🚦 Konsonantija thaj o lengoro ulavibe uzo civalipe

Ki romani čhib o konsonantija ulavena pe uzo lengoro civalipa, uzo moskjere thaneste kote ola kajamkjerena pe thaj uzo čhani o lengjere kajamkjeribaste. O konsonantija uzo lengoro civalipe ulavenape ko duj kupe: **civale** thaj **bicivale**.

Ko arlisko thaj džambazengoro vakeribe kola si lende sar fundo amare čhibjake civale si akala konsonantija: b, d, g, gj, m, v, z, ž, dž. Bicivale si akala konsonantija: p, t, k, kj, x, f, j, s, š.

Taro konsonantija ulavenape jek (ulavdi korkori peskje) kupa konsonantija dende ko anav sonanti. O sonantija isi len pobaro civalipe so šunelape ko olengoro kajamkjeriba. Ki romani čhib o sonantija si: r, l, m, n, nj, j.

Romane avazija thaj olengere nišanja (šabde)

Aa	Bb	Cc	Čč	Čh čh	D d	Dž dž
Ee	Ff	Gg	Gj gj	Hh	Xx	li
Jj	Kk	Kh kh	Kj kj	LI	Lj lj	Mm
Nn	Nj nj	Oo	Pp	Ph ph	Rr	Ss
Šš	Tt	Th th	Uu	Vv	Zz	Žž

AVAZIENGORO TRAMPIBE

Palatalizacija

Kana isi amen konsonantja so šunenape kovljarde sebepi javera avazija so arakhljovena uzi lende ovela jek proces pendžardo sar **palatalizacija**.

Ki akaja čipota o avazija kerena kovljaripe thaj trampinena olengoro vakeribe, šunibe thaj forma, numa o džanlipe acola bitrampimo.

Misal:

- **kerav** – **čerav**

Ko akava misali o avazi **k** (sar konsonantja) ko dendo lafi **kerav**, bešela angleder o korkoriavazi **e**, odoleske kana kerela pe lafi (ko vakjeribe) o avazi **k** šunela pe sar **kj**.

Vakeraja - kjerav, xramonaja - kerav. Akava avazi si kovljardo ja palatalno avazi.

Misal:

- **kinav** – **činav**

Ko akava misali o avazi **k** (sar konsonantja) ko dendo lafi **kinav**, bešela angleder o korkoriavazi **i**, odoleske kana kerelape lafi (ko vakjeribe) o avazi **k** šunela pe sar **kj**.

Vakeraja thaj šunelape - kjinav, xramonaja - kinav.

O avazi **k** šungjovela sar **kj** kana si avgo avazi ko lafi.

I forma taro lafja čerav, činav ko dende misalija si džambasko lafikeribaskiri forma, thaj o čačutno avazi ko akala lafja si o avazi **k**.

O avazi **k** kana si maškar ko duj korkoriavazija, tegani xramonelape sar **kj**.

Misal: bukja, bukjarno, sukja, pakjarga.

Misal:

- **gili** -**gjili**- **džili**

Xramnonelape **gili**, šunelape **gjili**.

O avazi **g** šungjovela sar **gi** kana si avgo avazi ko lafi, thaj kana pali leste avela korkoriavazi. I forma taro lafi džili si džambasko lafikeribaskiri forma, thaj o čačutno avazi ko akala lafja si o avazi **g**.

Jotiripe

Kana o avazi J kerela asarutnipe (vlijanije) ko avazija so arakhljona angli leste ja palem pali leste ko lafi, akava proces si anavkerdo sar **jotiripe**. Jotiripe vakerelapes soske o trampkjeripe kerela I šabdi **J**.

- O avazi **j** kerela trampkjeripe kana anglo late araklovela šabdi **I**.

Misal:

Romni – Romnja – Romnjatar

Guruvni – Guruvnja – Guruvnjatar

- O avazi j kerela trampkjeripe ko disave anavjora.

Misal:

Suv – suvja

Phuv – phuvja

Asimilacija

I čipota kana jekh avazi ko jekh lafi našavgjola, thaj kerela javer lafi vakerelape **asimilacija**. O našavibe adale avazeskoro na kerela trampkjeripe ko džanlipe e lafeskoro, salde kerela potikni forma taro adava lafi.

Misal:

Tiro – tro – to

Miro – mro - mo

Dural – dur

Paše – paš

Savali 1

1. Ko kobor kupe ulavenape o avazija?
2. Xramon kola tane o korkoriavazja ki romani chip?
3. Xramon trin lafja kola šurakerena ko korkoriavazi a thaj u.
4. Sar ulavenape o konsonatja uzo lengoro civalipe?

Savali 2

1. Analizirin thaj nišankerlen sa o civale konsonantja ki dendi tabela.

Romane avazija thaj olengere nišanja (šabde)						
Aa	Bb	Cc	Čč	Čh čh	D d	Dž dž
Ee	Ff	Gg	Gj gj	Hh	Xx	li
Jj	Kk	Kh kh	Kj kj	Ll	Lj lj	Mm
Nn	Nj nj	Oo	Pp	Ph ph	Rr	Ss
Šš	Tt	Th th	Uu	Vv	Zz	Žž

Savali 3

Arakh kola lafja si došale (bangeste) xramome thaj kejraker akala lafjorina te oven čače xramome.

- Daje vaker mange so te kjerav akana?
- Akaja gjili si but emotivno!
- Mo amal na basalga sukar ko amaro bijav.

Basi savi gramaticko čipota kerelapes lafi ko lafjorina?

Savali 4

Xramon trin lafjorina kote ka labare lafja sar misalija basi asimilacija thaj jotiripe. O šarti si ko sa o lafjorina te ovel lafija baši solduj gramaticko čipote. Ki jekh lafjorin te labare lafija thaj misalija basi asimilacija thaj jotiripe.

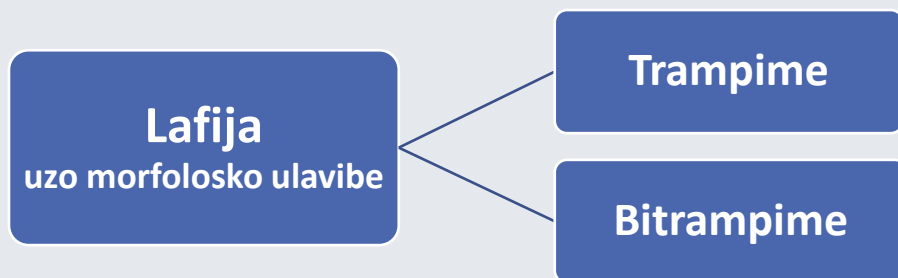
MORFOLOGIJA

I morfologija si vigjani savi sikljovkjerela e lafijengere džute, o lengoro džanlibe thaj o lengoro trampibe. I morfologija sikljovkjerela o gramaticko džanlibe e džutengoro kji jek chib thaj sikljovkjerela e lafijengoro kajamkjeriba.

Uzo morfolosko ulavibe isi amen **trampime** thaj **bitrampime** lafija.

Ki romani čhib ulavaja deš suratija (kupe) lafija. Trampime lafija si akala: anavjora, isthanardine, gjende, thaj o kjeripne.

Bitrampime lafja si akala: sadakjija, baxanija, phandavne, o interjkecije thaj o partikule. Sa o lafija isi o len turli višište ko tamirkjeribaskoro dikhibe thaj ko o lengoro džanlibe.

TRAMPIME LAFIJA

Anavjora

O anajora i lafija kola sikavena vastušejengjere, džvitijengjere thaj pojmijengiere anava.

Misal: lil, drom, lej, kjher, ruv, bakro thaj javera.

Dodine

O dodine ile suratija trampime lafija kola tergiona angli anavjori thaj sikavena vastušejeskoro kvaliteti kova ilo nišankjerdo e anavjoraja, paliadava ola sikavena sostar ilo stafkjerdo nesavo vastušej ja kaskje priperela o vastušej. Misal: parno, harno, buvlo, londalo thaj javera.

Isthanardine

O isthanardine ile surati trampime lafija kolenca sikavenape o manuša (simija, džene) ja vastušeja ja direktno sikavaja o len nesave dženeskje.

Misal: me, ov, oj, amen, tumen ...

Gjende

O gjende si surati trampime lafija kolenca sikavelape o čačikano ja o pašutno kaboripa ko simija (manušengoro) ja vastušejengoro.

Misal: jek Rom, jek Romni, duj leja, trin bakre thaj javer.

Kjeripne

O kjeripne (verbumija) si trampime lafija kola sikavena asaripa, savo asaripa kjerel o le o manuš. Misal: gjiljavela, dzala, ingjarela.

BITRAMPIME LAFIJA

SADAKJE (adverbija)

O sadakje si surati bitrampime lafija kola povakjerena trujalipa teli koleste kjerelpe o kjeripnalo asaripa. Uzo adava ola embut sikavdarena o kjeripnalo asaripa uzo than, uzo vakti, uzo čhani, uzo koboripa, uzo vidžaxi, nišani (cel) thaj javera. Misal: Ov sikljola šukar.

BAXANNE (PROPOZICIJE)

O baxanne si surati lafija kola si bitrampime - javerčhande dende si ko anav kjidmatime lafija kola sikavena nesavo vjavaxar maškar o duj vastušeja ja maškar i sima thaj vastušej ja maškar o vastušej thaj kieripnalo asaripa. Misal: kotar, ko, taro.

PHANDAVNE

O phandavne - konjunkcije si bitrampime - kjidmatine lafija kola phandena duj lafija ja duj lafjora. Misal: thaj, palem, aj-aj, ja-ja thaj javera.

INTERJEKCIJE (akhardina)

O interjekcije si surati lafija kola si bitrampime. O lenca povakjerelapes nesavo xošipa ja palem o lenca kjidmatinaja amen te čingara čirikljen, hajvanijen ja palem o lenca kjidmatinaja amen te palda o len amendar. Misal: ejjj, ah, ...

PARTIKULE

O partikule si bitrampime lafja kolen javere vakjeribaja dengjani o len ko anav kjidmatine lafija kola čhivena pes uzo javer lafora kji te zurarkjeren e lafijengoro džanliba. Nesave taro lende kjidmatinena negiribaskje, zurarkjeribaskje, pučibaskje, sikavibaskje thaj javer. Misal: barem, li, neka...

AMARI PHUV MAKEDONIJA

Oh, phare zamanja astage amen
sarinen ko niče,
bizi hamin ki boja thaj ki rasa
ničelinge amen.
Sijam sine doparime, khedime, mudarde,
ko sakova hadmi cidljardime.

[illegible]

Savali 2

Xramon jek lafjorin kote ka labare duj kjeripne, duj anavjora thaj trin dodine.

Savali 3

Ker analiza baši sekova labardo lafi ki akaja lafjorin:

- Deman xari vakti, tegani ka ovav pozoralo.

Deman _____

Xari _____

Vakti _____

Tegani _____

Ka ovav _____

Pozoralo _____

Savali 4

Drabar o teksti kova si lendo kotor taro lil „E Melisakere avanture“ tari avtorka Sevdija Abdulova, thaj palo odova xramon adava so rodelape ki akaja savali.

E magikane toka si nevo sajbiya thaj šurarkerge piri avgo avantura

I Melisa naštine te dikhel pe jakhencar kana i Safia sikavgja lake kaj jekhe dolibaja e toka peperuga anglo lende ikילו parni rota savi butfori irinela sinepe so šaj sine te legarel lengere bala andre trujal leste.

–Melisaaaa, tu dža, akaja si tiri avantura. Kana ka haljove kaj sijan prepherdi neve džanlibaja thaj avanturencar, tgani mang te irine tut khere. Akana dži ko dikhibe! - vakergja i Safia kaskoro muj sine asavno taro tasviri anglo late.

Pharo sine o dromaribe trujal i parni iribaskiri rota. I Melisa gndinela sine peske kaj arakhela pe ko jek lungu thaj bango tuneli kaskoro agor nashtine te dikhel pes, numa agjar dikljovela sine pe lake. O dromaribe na sine polungo tari jek dakika hem opppp... I Melisa iklili tari parni iribaskiri rota thaj araklja pe angli jek harjali ainč. Duraldan šungjona sine avazia taro zurle thaj davulia.

a) Xramon kote thaj ko kova lafija isi gramaticko čipota palatalizacija?

b) Xramon sa o lafija so sikavena anavjora ko dendo teksti.

c) Analizirin šukar thaj xramon sa o lafija so sikavena interjekcije (akhardina).

d) Xramon sa o lafja so sikavena lathanardine.
